

kennis zo toe te passen, dat ze de mogelijkheid van een architectonische creatie invoeren in ruimten waar het blote oog of de verbeelding van de ingenieur geen mogelijke vormen ziet – alleen infrastructuur en nut. Het type ruimten waar ik aan denk, zijn bijvoorbeeld kruispunten van transport- en communicatienetwerken, daken van recyclagefabrieken of waterzuiveringstations, kleine, vreemde en ongebruikte ruimten die vergeten worden of geen plaats vinden binnen de behoeften van plannen die enkel op nut gebaseerd zijn, enzovoort. Nog een voorbeeld zijn ruimten waar het nodig is te onderzoeken in hoeverre het mogelijk is om architectuur te verwezenlijken, terwijl daar nu niets méér is dan een formele stilte, een niet-bestaan, zoals op bescheiden, alledaagse braakliggende terreinen – niet het grote verlaten terrein dat groots en schitterend wordt door de omvang van zijn verval, zoals een oude, in onbruik geraakte industriehaven of staalfabriek.

De mogelijkheid tot dit soort creëren, opsporen en interveniëren heeft de jongste twintig jaar nieuwe betekenis aangenomen. In die periode zijn het gezag en de macht van de privésector over ooit als openbaar beschouwde ruimten aanzienlijk toegenomen. Bovendien heeft de staat vooral de laatste vijf jaar inspanningen gedaan om de stedelijke ruimte als wapen in te zetten en er een object van te maken dat moet worden bewaakt. Tegelijk politiseert de toenemende zichtbaarheid van beperkingen, bewaking en repressie de stedelijke ruimte. Het best gekende fenomeen is misschien dat van de impact van de residentiële en commerciële verbetering van open ruimten door hogere inkomsten. Het gevolg is een verschuiving die een politieke subjectiviteit in de hand werkt, gericht op geschillen, eerder dan op burgerzin – aan beide zijden van het conflict. De fysieke verschuiving van huishoudens met lage inkomens, ruimten gebruikt zonder winstbejag en buurthandel met lage winstmarges, brengt een machtsrelatie aan het licht, waarbij de ene kant directe controle uitoefent op de andere, zoals expliciet tot uiting komt bij uitzettingen, of indirect door de bewegingen op de markt. Deze politisering van de stedelijke ruimte is ook duidelijk te zien in de proliferatie van fysieke barrières in voormalige openbare ruimten, die misschien het meeste tot uiting komt in de steden in de vs, vooral sinds de aanslagen van 11 september 2001. Over de hele wereld gingen de vs-ambassades meer en meer op middeleeuwse burchten lijken. In deze context is openbaar toegankelijke ruimte een enorme rijkdom, en we hebben er meer nodig. Maar we mogen openbaar toegankelijke ruimte niet verwarren met openbare ruimte. Deze laatste moet worden gecreëerd door de gewoonten en de subjectiviteit van de mensen. Door hun gewoonten maken de gebruikers een ruimte op diverse manieren openbaar. Het samenspel van verschillende trends laat bepaalde prak-

tijken en denkbeelden toe over de creatie van – meer dan de loutere toegang tot – openbare ruimten. Eén van die trends betreft een aantal van de hierboven beschreven voorwaarden, en in het bijzonder worden oude concepten van openbare ruimte in vraag gesteld of tegengesproken. Deze positie is gebaseerd op de limieten van het creëren van openbare ruimte in gemonumentaliseerde ruimten en de tendens tot het politiseren van stedelijke ruimte en het verzwakken van burgerlijke ervaring in de steden. Beide condities hebben hun impact op de ervaring en de optie van het creëren van openbare ruimte.

Een tweede trend is de optie om bescheiden openbare ruimten te creëren, wat essentieel kan zijn om opnieuw de mogelijkheid te hebben om ruimten openbaar te maken. Dit soort creëren speelde al altijd een belangrijke rol in de Europese steden en verschilde als project van het maken van gemonumentaliseerde ruimten, want het hield in dat werd tussengekomen in de ruimten van het koningshuis en de staat. Vandaag speelt dit soort creatie in op de ruimten van private en openbare macht. Bovendien voegt het een nieuwe dimensie toe: een nieuwe notie en ervaring van plaats, en daarbij van bescheiden openbare ruimten, in potentieel globale netwerken, bestaande uit een hele reeks van die plaatsen.

Een derde trend is de delicate wisselwerking tussen de nieuwe waarde die wordt gehecht aan diversiteit, zoals wordt geïllustreerd in een multiculturele samenleving, en de nieuwe uitdagingen die hierdoor worden gesteld voor de wijze waarop het publiek dit begrijpt en ervaart.

De stad als grenszone: opstellen van een informeel beleid

Een ander aspect van de grote, complexe stad, vooral indien het een globale stad betreft, is dat ze een soort nieuwe grenszone vormt met een enorme smeltkroes van mensen. Diegenen die geen macht hebben – de minder bevoorrechten, de buitenstaanders en de gediscrimineerde minderheden – kunnen ‘tegenwoordigheid’ winnen in deze stad, zowel in de macht als tegenover elkaar. Volgens mij is dit een signaal dat een nieuw type beleid mogelijk is, gericht op nieuwe types politieke medespelers. Het is niet alleen een kwestie of men al dan niet macht heeft. Er zijn nieuwe, hybride bases van waarop wordt gehandeld. Ik gebruik de term ‘tegenwoordigheid’ juist om dit aspect in zekere zin weer te geven.

De ruimte van de stad is een veel concretere ruimte voor het beleid dan de ruimte van de natie. Het wordt een plaats waar niet-formele politieke medespelers deelnemen aan de politieke scène op een manier die op nationaal niveau veel moeilijker zou zijn. Op nationaal vlak moet het beleid de bestaande formele systemen respecteren, het poli-